

SOUPIS PODDANÝCH PODLE VÍRY Z ROKU 1651 - - MĚSTO PARDUBICE

Jana PODDANÁ

Ke studiu sociálních poměrů obyvatelstva po třicetileté válce nebývá k dispozici příliš široká pramenná základna. Pro město Pardubice není situace výrazně lepší. Ne že by se z tohoto období prameny nedochovaly, máme zde urbář panství z roku 1651, je zde berní rula z roku 1654, písemnosti cechovní, městské knihy, ale všechny tyto prameny vydávají svědectví o skupině obyvatelstva movitější, úspěšnější, zatímco městské a venkovské chudiny se dotýkají jen velmi omezeně. Více informací co do sociálního složení obyvatelstva mohou poskytnout pouze prameny, které byly pořízeny za jiným účelem než z důvodu evidence majetku či berní povinnosti. Jedním z těchto pramenů a zároveň jedním z nejvýznamnějších nejen u nás, ale i v celé Evropě je Soupis poddaných podle víry z roku 1651.¹

Soupis poddaných, nebo přesněji soupis obyvatel, je produktem rekatolizačního úsilí dosahujícího jednoho ze svých vrcholů po odchodu švédských vojsk z Čech na konci třicetileté války. Vlastním popudem k jeho vzniku byl patent českých královských místodržících s datem 16. 11. 1650, který však vyšel až 4. 2. 1651. V tomto patentu adresovaném krajským hejtmanům místodržící podotýkají, že sice již "mnohá nařízení k vyhledání osob nekatolických vyšla", avšak "taková poznamenání tak nepořádná a nejistá nacházíme", takže "ani počtu týchž bloudivých lidí, ani způsobu a povolání každého z nich, mnohem pak méněji, kterého obrácení naděje jest, nic gruntovního vyrozuměti se nemůže." Proto se poroučí, aby hejtmané krajští přiměli "všechny pány obyvatele, aby jeden každý z nich, na místě tu na statku nepřítomného, správce neb ouředník jeho v též příčině, dle příležitosti notule, všechny lidi poddané dle obojího pohlaví v jistotu a hodnověrnou specifikaci uvedli."

1) Soupis poddaných podle víry, SÚA Praha, SM R 109/45 Chrudimsko 23 F 1-13

Poměrná jednotnost soupisů byla docílena právě onou "příležitostí notulí", o které se patent zmiňuje. Podle předlohy (či formuláře pro vypracování soupisu) bylo třeba vyplnit tyto kolonky: jméno, postavení, povolání, věk a zda je katolického či jiného vyznání. Jistou zajímavostí jsou kolonky nazvané "naděje na zejskání" a "naděje žádná". Ty však nebyly v Pardubicích vůbec využity, neboť u všech evidovaných občanů bylo vyznačeno katolické vyznání a židé, případně ve městě žijící, zde nejsou evidováni vůbec. Sepisování se dalo pravděpodobně tím způsobem, že do vrchnostenské kanceláře byly povoláni rychtáři, nebo jiné důvěryhodné osoby, které žádané informace poskytovaly. Soupisy pak byly zaslány krajským hejtmanům, o čemž svědčí datum praesentata krajského úřadu. Tyto pak byly postupovány královským místodržícím do Prahy. Z jejich dalších osudů je pak známo, že spolu s ostatní registraturou místodržitelské kanceláře byly při pořádání "Staré manipulace" do ní vmanipulovány pod heslem "Religion", sign. R 109-45.² Přitom byly soupisy rozděleny podle krajů, tehdy existujících, přičemž vznikly občasná nesrovnalosti.

Budeme-li si podrobněji všimnout záznamů, které sem byly vneseny jakoby na okraj, dospějeme k řadě důležitých a zajímavých poznatků. Tak například zpracování údajů o sociálním postavení obyvatelstva a o povolání jednotlivých občanů nám přinese velice zajímavé informace o tom, jak si obyvatelstvo kterého města či vesnice stálo na počátku poválečné obnovy, zda docházelo k vyhraněnosti v řemesle, nebo jaký měla každá z vrstev obyvatelstva podíl na celkové populaci. Tyto údaje, uváděné do soupisu jsou víceméně věrohodné, neboť zde nebyly důvody, pro které by bylo třeba je falšovat.

Poněkud jiná nastává situace při pohledu na věk obyvatel. neboť zde je zřejmá tendence zaokrouhlovat věk po pěti a zvláště po deseti letech, a to zejména v rozmezí 30 - 50 let.

Další zajímavé poznatky nám přinese pohled do jednotlivých domů. Vysunutí jména "hospodáře" před ostatními nájemníky nám umožní přesně stanovit počet osob žijících v jednom domě.

Pokud se mi dostává informací, Soupisem poddaných se v souvislosti s naší pardubickou oblastí zabývali Eduard Maur³ v rámci pardubického panství a především je tu velice podrobná práce Františka Šebka nazvaná "Pardubice roku 1651."⁴ Autor se zde kromě základní otázky týkající se počtu obyvatel ve městě v roce 1651 velmi podrobně zabývá hustotou osídlení města a věkovou strukturou - věkovými rozdíly mezi manželskými páry, podílem ženatých mužů a vdaných žen na jednotlivé věkové skupiny a pod. O této problematice je zbytečné se znovu rozepisovat a tento příspěvek proto bude více orientován - kromě základních otázek - spíše na sociální oblast.

- 2) Týž
- 3) E.Maur, Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1972 3 str. 31
- 4) E.Šebek, Pardubice roku 1651, Informační zpravodaj Klubu přátel pardubického muzea 1/85, Pardubice 1985

Předpokládaný počet obyvatel

Přestože má Soupis poddaných uváděním celé rodiny přednost před jinými prameny, pro celkovou statistiku je přece nutné ho uměle doplnit.

V elaborátu sepsaném pro kraj chrudimský⁵, město Pardubice se uvádí, že na "zámku JMC pardubském se nachází a v náboženství katolickém zůstává 66 osob" a "suma sumárum v témž městě Pardubicích, jak usedlých, tak také obyvatelův se vynachází jak mladých také i starých v sumě jedné 806. Dohromady to tedy činí 872 osoby. Ve skutečnosti však soupis uvádí pouze 870 osob. Rozdíl snad může být zaviněn buď vynecháním 2 lidí, nebo počtářskou chybou písaře.

Jak již bylo řečeno, soupis má jeden - pro statistické účely - závažný nedostatek. Chybí zde především děti v tzv. předzpovědním věku. Jeho hranice nebyla jednotně vyznačena, ale na komorních panstvích se jednalo o věkové rozmezí 10 až 12 let.⁶ V případě našeho soupisu počet zaznamenaných dětí mezi deseti a dvanácti léty není již tak ojedinělý jako počet dětí mladších deseti let, a tudíž se dá předpokládat, že jsou zde děti podchyceny již od deseti let.

Při pokusu zjistit počet neevidovaných dětí, bych se chtěla vyhnout použití vzorce pro vypočetí fertility, už proto, že se pohybuje v protostatickém a navíc ještě poválečném období. Pro tento účel jsem se pokusila využít matriky, kterou máme k dispozici. Jedná se o matriku narozených⁷ zavedenou v roce 1633 pardubickým děkanem Wilhelmem zum Ackerem.⁸ Zpočátku bylo vedení zápisů víceméně nepřehledné, protože ne vždy bylo jasně označeno, ve které z přiřazených vesnic se dítě narodilo, ale od roku 1644 se způsob evidence změnil⁹ a na základě zmíněné matriky bylo možno sestavit následující tabulku.

Tabulka č.1 - Počet narozených dětí v Pardubicích

rok	1644	1645	1646	1647	1648	1649	1650	1651
počet	50	43	26	32	32'	44	27	46

- celkem 300 dětí, prům. za rok 37,5

Po vynásobení zjištěného průměru deseti léty (od roku 1642 se rodily děti, které v roce 1651 dosáhly devíti let) dostaneme předpokládaný počet živě narozených dětí 375. Obtížněji lze však již stanovit počet, kolik z těchto dětí se skutečně dožilo devíti let. Zde nezbývá, než použít určitého vzoru. Výpočty pro Hessensko v 17. století uvádí, že 25 % dětí umírá do roka a dalších 25 % do dvaceti let.¹⁰ Podle tohoto

- 5) Viz pozn. č. 1
- 6) J.Sakař, Dějiny Pardubic nad Labem, Pardubice 1926, díl III, část I, str. 22
- 7) SOA Zámorsk, Sběrka matrik, kniha ř. 1470
- 8) Viz pozn. 6, díl III, část I, úvod II
- 9) Děti narozené ve městě důsledně označovány "civitas"
- 10) A.E.Imhof, Reife des Lebens, München 1989

